

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ไข้เลือดออก (Dengue hemorrhagic fever) หรือไข้เด็งกี (Dengue fever) เป็นโรคติดต่อที่มีแมลงซึ่งมีอยู่ชุกชุมในประเทศไทยเป็นพาหะ ซึ่งได้แก่ ยุงลาย นับว่าเป็นปัญหาสาธารณสุขที่สำคัญของประเทศไทยรองลงมาจากโรคมาลาเรีย และนับวันจะเป็นปัญหามากขึ้น ดังจะเห็นได้จากการรวบรวมสถิติของกองระบาดวิทยา สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2501 จนถึงปัจจุบัน พบว่า อัตราป่วยโดยเฉลี่ยในระหว่าง พ.ศ. 2521-2530 สูงกว่าอัตราป่วยในระหว่าง พ.ศ. 2511-2520 2.3 เท่า และสูงกว่าอัตราป่วยในระหว่าง พ.ศ. 2501-2510 5.4 เท่า และคาดว่าถ้าพฤติกรรมและแนวทางการป้องกันและควบคุมโรคไม่เปลี่ยนแปลง อัตราป่วยโดยเฉลี่ยใน พ.ศ. 2531-2540 จะสูงขึ้นถึง 124 ต่อแสนประชากร (คำนวณ อึ้งชูศักดิ์, 2531) จน พ.ศ. 2533 พบว่าอัตราป่วยด้วยโรคไข้เลือดออกทั้งประเทศมากกว่า 204 ต่อแสนประชากร และในจังหวัดขอนแก่น อัตราป่วยสูงมากกว่า 113 ต่อแสนประชากร (สุวัฒน์ กุศลจรรยา, 2535)

มาตรการที่สำคัญซึ่งใช้ในการป้องกันและควบคุมโรคนี้คือ การให้สุขศึกษาเพื่อให้เกิดการทำลายแหล่งเพาะพันธุ์ยุง และกำจัดลูกน้ำโดยตรงจากการใช้สารเคมี ซึ่งได้รับการยืนยันจากงานวิจัยแล้วว่าได้ผลดี แต่จำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากประชาชนอย่างทั่วถึง (วิจิต มธุรสภาชน์, 2519; วัชรีย์ เกตุสภิต 2527; สมศักดิ์ บุตราช, 2527 และ อุไรวรรณ ดัชนีอารยะ, 2531) ปัจจุบันกระทรวงสาธารณสุขได้นำแนวคิดเกี่ยวกับการดูแลตนเองของประชาชน (self care) มาใช้สนับสนุนงานสาธารณสุขมูลฐานให้ประชาชนดูแลตนเองโดยมีรูปแบบ และวิธีการที่แตกต่างกันออกไปตามสภาพสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม การดูแลตนเองนั้นนอกเหนือจากการวินิจฉัยและรักษาโรคในระดับปฐมภูมิแล้วยังได้แก่การป้องกันโรคและการส่งเสริมสุขภาพ (Levin, 1981) ดังนั้นชุมชนจึงต้องมีบทบาทในการรับผิดชอบและป้องกันบุตรหลานตลอดจนชุมชน ให้ปลอดภัยจากไข้เลือดออกด้วยศักยภาพของตนเองที่จะก่อให้เกิดพฤติกรรม ซึ่งเกิดจากการผสมผสานความรู้ทางการ

แพทย์ และการสาธารณสุขเกี่ยวกับโรคไข้เลือดออกในด้านต่าง ๆ การอบรมขัดเกลาและการถ่ายทอดความรู้ทางสังคม อย่างไรก็ตามการดูแลตนเองเพื่อป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออก จำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนเพื่อให้เกิดการพัฒนาไปในแนวนโยบายที่รัฐกำหนดขึ้น

ตามแผนพัฒนาสาธารณสุขแห่งชาติ ฉบับที่ 6 กำหนดให้มีมาตรการหลักในการควบคุมไข้เลือดออก คือการควบคุมแหล่งเพาะพันธุ์ยุง โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมรวมทั้งการให้สุขศึกษาแก่ประชาชน และมาตรการรองคือ การพ่นเคมีกำจัดยุงลายในระยะก่อนฤดูระบาดและในระยะฤดูระบาดของโรค โดยแบ่งพื้นที่ออกเป็น 3 ประเภทคือ พื้นที่ที่มีการเสี่ยงต่อการระบาดของโรคสูง ปานกลาง และต่ำ ในแต่ละพื้นที่จะใช้มาตรการที่แตกต่างกัน ดังนั้นหมู่บ้านซึ่งถูกจัดว่าเป็นพื้นที่ดำเนินการ จึงได้รับการดูแลและการสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่สาธารณสุขในด้านวิชาการ เวชภัณฑ์และเคมีภัณฑ์ที่แตกต่างกันออกไปตามความเสี่ยง จึงเท่ากับทำให้ชุมชนมีประสบการณ์ในการป้องกันและควบคุมโรคแตกต่างกันไปด้วย แต่หลังจากการรณรงค์หรือการเข้าไปช่วยเหลือของเจ้าหน้าที่สาธารณสุขผ่านไป สภาพต่าง ๆ ก็จะไปกลับเป็นแบบเดิม และเนื่องจากหมู่บ้านโดยทั่วไปมีความแตกต่างกันในด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพและชีวภาพ วัฒนธรรม ขนบประเพณีทางสังคม ตลอดจนองค์ประกอบและโครงสร้างทางสังคม ซึ่งปัจจัยเหล่านี้รวมทั้งมาตรการที่ใช้ในอดีต สามารถส่งผลกระทบต่อความรู้ ความคิดเห็น และการปฏิบัติในการป้องกันและควบคุมโรค ดังนั้นการศึกษาความรู้ ความคิดเห็น การปฏิบัติ และปัจจัยอื่น ๆ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในหมู่บ้านที่มีความแตกต่างกันในแง่ประสบการณ์ จึงสามารถชี้แนวทางในการวางแผนและดำเนินงานเพื่อสนับสนุนการดูแลตนเองในด้านการป้องกันและควบคุมไข้เลือดออกได้อย่างเหมาะสมต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาความรู้ ความคิดเห็นและการปฏิบัติของประชาชนในการป้องกันและควบคุมไข้เลือดออก
2. เพื่อศึกษาปัจจัยสิ่งแวดล้อมทางกายภาพและชีวภาพ สังคมและอื่น ๆ ที่มีผลต่อการป้องกันและควบคุมไข้เลือดออก

3. เพื่อศึกษาบทบาทขององค์กรและหน่วยงานในท้องถิ่นที่มีผลต่อการป้องกันและควบคุมไข้เลือดออก

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เป็นแนวทางในการวางแผนเพื่อสนับสนุนการดูแลตนเองของประชาชนในแต่ละท้องถิ่น ในด้านการป้องกันและควบคุมไข้เลือดออก
2. เป็นแนวทางในการพัฒนาศักยภาพขององค์กรและหน่วยงานในท้องถิ่น ให้สอดคล้องกับนโยบายการดูแลตนเองของกระทรวงสาธารณสุข

ขอบเขตการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาเชิงบรรยาย (Descriptive research) เกี่ยวกับความรู้ ความคิดเห็น และการปฏิบัติของประชาชนในหมู่บ้านของจังหวัดขอนแก่น ในด้านการป้องกันและควบคุมไข้เลือดออก ใช้วิธีการศึกษาเชิงสำรวจและเชิงมานุษยวิทยาในหมู่บ้าน 3 แห่ง ในเขตอำเภอเมือง ซึ่งมีความแตกต่างกันในด้านประสบการณ์การณรงค์ป้องกันและควบคุมไข้เลือดออก